

İNGİLİZ PARLAMENTOSU'NUN MUTLAK MONARŞİYE KARŞI GÜÇ KAZANMA SÜRECİNİN ANALİZİ

İbrahim Çağrı ERKUL*

Özet

1215'te İngiltere Kralı John'a zorla imzalatılan Magna Carta, Parlamento'nun mutlak monarşiye karşı kazandığı gücü anlamak için önemli bir başlangıç olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda Magna Carta ile başlayan İngiliz Parlamentosu'nun mutlak monarşiye karşı güç kazanma sürecini kavrayabilmek için 1258 Oxford Şartları, 1381 "Köylü Ayaklanması", Kral IV. Henry'nin iktidar dönemi, 1628'de yayınlanan Haklar Bildirisi, 1679 Habeas Corpus Act, 1689'da ilan edilen Haklar Yasası ve 1701 Veraset Yasası'nın bir bütün olarak değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bunun yanında çalışmada, İngiliz Parlamentosu'nun güçlenmesinin, Britanya İmparatorluğu'nun büyümesine ve ayakta kalmasına yaptığı etki analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Magna Carta, Oxford Şartları, Köylü Ayaklanması, IV. Henry, Haklar Bildirisi, Haklar Yasası.

Analysis of the Process of Strengthening of the English Parliament Against Absolute Monarchy

Abstract

To understand the process of strengthening of the English Parliament against absolute monarchy, Magna Carta could be considered as an important start which King John of England was forced to sign in 1215. In this context starting with the Magna Carta, 1258 Provisions of Oxford, 1381 The Peasants' Revolt, ruling period of King Henry IV of England, 1628 Petition of Rights, 1679 Habeas Corpus

* Arş.Gör., Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-mail: icagrierkul@hotmail.com

Act, 1689 Bill of Rights and 1701 Act of Settlement could be considered as a whole to comprehend the process of strengthening of the Parliament against absolute monarchy. In addition, the effect of the strengthening of the Parliament on the growth of the British Empire and its survival will be analysed in this study.

Key Words: *Magna Carta, Provisions of Oxford, The Peasants' Revolt, King Henry IV, Petition of Rights, Bill of Rights.*

GİRİŞ¹

1215'te İngiltere Kralı John'a zorla imzalatılan Magna Carta (Büyük Ferman) ya da diğer ismi ile Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı), İngiltere'de Kral'ın yetkilerini büyük ölçüde kısıtlaması bakımından önemli bir belge olarak kabul edilmektedir. Ancak Magna Carta'nın ortaya çıkışı ve mutlak monarşinin güç kaybetme sürecinin anlaşılabilmesi için o dönemde İngiltere'de var olan feodal sistemin bilinmesi bir gereklilik olarak görülebilir. Normandiya Dükü William'ın 1066 Hastings Savaşı'nda Kral Harold'a karşı kazanmasıyla başlayan Norman döneminin yönetsel olarak İngiltere'ye taşıdığı feodal sistemin, topraklarını doğrudan kraldan alan veya kiralayan feodal lordların sayı ve gücünün artmasını beraberinde getirdiği ifade edilmelidir.

Yönetimde güç sahibi olan din adamlarının yanında feodal lordların da etkilerinin artması, kralların alacakları kararlarda daha dikkatli davranmalarını gerektirmiştir. Bu gerekliliğin yeterince "anlaşılammış" olduğu durumlarda yaşanan olayların, İngiltere'de mutlak monarşi uygulamalarının zayıflamasına neden olacak sürece hızlandırıcı bir etkiye bulunduğu ileri sürülebilir.

Çalışmada zaman dilimine uygun olarak, öncelikle ortaya çıkış sebepleri ve sonuçlarıyla Magna Carta ele alınacaktır. Sonrasında, Kont Simon de Montfort'un liderliğindeki baronların, Kral III. Henry'e imzalattıkları 1258 Oxford Şartları ve halkı alınan kararlarda hesaba katılması gereken bir unsur olarak ortaya çıkaran 1381 Köylü Ayaklanması incelenecektir. Kral IV. Henry, iktidarında soyluların aşırı güçlenmesinin mutlak monarşiyi nasıl etkilediği de çalışmada kısaca değinilecek konular arasındadır. I Charles'ın Parlamento ile yaşadığı gerilimin sonucunda, 1628'de yayımlanan Haklar Bildirisi, 1642'de başlayan iç savaş dikkate alınarak yorumlanacaktır. Son olarak, 1679 Habeas Corpus Act, 1689 Haklar

¹ Bu makale büyük ölçüde Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında İbrahim Çağrı Erkul tarafından yazımı süren "Dünya Politikasında Commonwealth Örgütü: Üye Devletlerin Çıkarları, Örgütün Etkinliği ve Geleceği'nin Analizi" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yasası ve 1701 Veraset Yasası, Britanya İmparatorluğu'nun yükselişiyle Parlamento'nun kurumsallaşması çerçevesinde analiz edilecektir.

Bu noktada çalışmanın amacı, Britanya Monarşisi'nin sembolik yetkilerle sınırlandırılmasının tarihsel temellerini ortaya koymak adına İngiliz Parlamentosu'nun zaman içerisinde elde ettiği kazanımları sebep ve sonuçlarıyla analiz etmektir. Ayrıca mutlak monarşinin yaşadığı güç kaybının, Britanya İmparatorluğu'nun genişlemesinde ve uzun süre ayakta kalmasında nasıl bir etkiye sahip olduğunun ortaya koyulması da çalışmanın diğer bir amacı olarak ifade edilebilir. Çalışmanın sınırlandırılması bakımından yalnızca 1215-1707 yılları arasındaki dönem incelenmiş ve 1707'de ilan edilen Birleşme Yasası ile ortaya çıkan Büyük Britanya Parlamentosu dikkate alınmamıştır.

1. 1215 MAGNA CARTA VE 1258 OXFORD ŞARTLARI: KRAL'IN YETKİLERİNİN KISITLAMASI

Magna Carta'yı imzalamak zorunda kalan İngiltere Kralı John'un zorlu bir dönemde tahta geçtiği söylenebilir. John'un henüz tacını giymediği dönemde başlayan İskoç tehdidi Kral'ın iktidarının ilk döneminde de devam etmiştir. İskoçya Kralı William'ın İngiltere'den toprak istediği bu anlaşmazlığın bir savaşa dönüşmeden sonlanmasıyla Kral John, karşılaştığı bu sıkıntılı durumu sorunsuz bir biçimde geride bırakmıştır (Appleby, 1959: 90-91).

Fakat bundan sonrası Kral John için kolay olmamıştır. Öncelikle yeğeni Arthur ile aralarında bir savaş başlamıştır. Savaşı kaybeden Arthur öldürülmüştür. Sonrasında John'un evliliği sorun olmuştur. Boşanması ve tekrar evlenmesinden dolayı gerek ülkedeki dinî otorite,² gerekse halk ile sorunlar yaşamıştır. Bunun yanında Fransa Kralı Philip ile de sorunlar baş göstermiştir. Bu sorunları savaş yolu ile çözmeye karar veren John, baronlarını toplamış ve onlardan yardım talep etmiştir. Bu yardım talebi baronların çoğu tarafından reddedilmiştir. Kral John kendisine destek veren baronlar ile Fransa'ya karşı başarısızlıkla sonuçlanacak bir savaş başlatmış; ancak savaş alanında bizzat bulunmayarak, savaşı yeterince önemsememiştir. John, bu başarısızlığın akabinde döndüğü İngiltere'de,

² Bu sorun yalnızca ülke içerisinde kalmamış, ilerleyen dönemde Papa'nın da dâhil olduğu daha büyük bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmazlığın temelinde, John'un vefat eden başpiskoposun yerine yeni başpiskoposu, Papa'nın yerine kendisinin seçmek istemesi yer almaktadır (Yurdoğlu, 1946: 344). Bu anlaşmazlığın sonunda John, Papa tarafından Aforoz edildiği gibi Fransa Kralı Philip'e de İngiltere üzerine Haçlı Seferi düzenlemesi için izin verilmiştir. John ise bunun üzerine Ada'da ki karışıklıkları da dikkate alarak, Papa'ya boyun eğmiştir (Maurois, 1938a: 145).

kendisine destek vermeyen baronlarını savaşta başarısızlıktan sorumlu tutarak kendi mağlubiyetini gizlemeye çalışmış ve onları maddi olarak da cezalandırma yoluna gitmiştir (“King John and the Magna Charta”, 1853: 61).

John’un mağlubiyetiyle Normandiya da İngiltere’nin kontrolünden çıkmaya başlamıştır. Çünkü Normandiya’daki kaleleri savunan askerler, Kral John’dan herhangi bir yardım gelmediğini gördüklerinde, savundukları kaleleri Philip’le mücadeleye girmeksizin bırakmaya başlamışlardır. Ayrıca birçok Norman soylusu da ilgisizliğinden ötürü John’u terk etmiştir. John bu gelişmelere karşı önlem alması gereken bir dönemde, Normandiya’daki şövalyelerinin İngiltere’ye dönüşlerine izin vererek Normandiya’nın, İngiltere’den kopmasına kayıtsız kalmayı sürdürmüştür (Appleby, 1959: 119-121).

Sonuç olarak, William Hutton’dan aktarımla zayıf ve kötü bir Kral olan John’un, tahta geçmesiyle Fransa Kralı Philip’in talihi dönmüştür (Hutton, 1896: 63). Ancak John’un yönetimdeki zafiyetinin etkileri yalnızca Fransa’nın güçlenmesi ile kalmayarak, 1215 tarihli Magna Carta’yı da beraberinde getirmiştir.

Philip’e karşı oluşan intikam alma isteği, John’un yeni bir savaşın hazırlıklarını yapmasına sebep olmuştur. Tıpkı daha önce olduğu gibi baronların çoğunluğu savaşa Kral’ın yanında katılmayı reddetmiştir. Kral ise kendisine destek verenlerle Philip’e karşı yeni bir savaşa daha girişmiştir. Bu savaşta koalisyon içerisinde bulunduğu Alman İmparatoru Otto’nun, Philip’e karşı kaybetmesinden sonra işler John’un istediği gibi gitmemiştir. Böylece John, içerisinde bulunduğu koalisyonun savaşı kaybetmesi üzerine mecburi bir barış yaparak İngiltere’ye dönmüştür. Savaş’ın kaybedilmesi sebebiyle içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan “habersiz olan” Kral, kendisi ile beraber savaşa katılmayan baronlarından “scutage” vergisini³ talep ederek onları cezalandırmak istemiştir. Bu olaydan sonra baronların, Kral’a karşı tavırları daha da değişmiştir. Buradan hareketle, baronlar tarafından Magna Carta’yı ortaya çıkaracak olan yeni bir mücadele süreci başlatılmıştır (Cross, 1920: 92-94).

Yaşanan mücadelenin sonunda 2000 silahlı şövalyeyi yanlarında getiren baronlar, Oxford yakınlarında Kral ile buluşmuşlardır. Baronlar bu görüşmede, Kral’dan yanlarında getirdikleri belgeyi imzalamalarını istemişlerdir (Parmele, 1898: 49). Kral, “*niçin tacımı da beraber istemiyorsunuz*” diyerek bu belgeyi imzalamayacağını beyan etse de 15 Haziran 1215’te belgeyi imzalamak zorunda kalmıştır (Yurdoğlu, 1946: 355-357). Baronların yemin etmekle kalmayıp Ferman’da geçen hususları

³ Şövalyelerden askerlik hizmeti yerine alınan vergi.

uygulama noktasında denetime tabi tutulmayı da kabul ettikleri Magna Carta'nın tam metninde (İlal, 1968: 214-225) ön plana çıkan hususlar aşağıda sıralanmıştır:

- Kilisenin ülkede hür olması,
- Mülkiyet ve miras haklarının korunması,
- Hali hazırda mal ve paralarına hukuksuzca el koyulanlara bunların iadesinin yapılması,
- Kral'ın genel onaylama olmadan dilediği şekilde vergi ve yardım toplayamaması,
- Baronların mevcut sorumluluklarının ötesinde bir hizmete zorlanamayacak olması,
- Suça uygun ceza verilmesi ve davaların nasıl ve kim tarafından görüleceğinin belirtilmesi,
- Kişilerin zorla çalıştırılmayacak olmaları,
- Ticari düzenlemeler ve özgür ticaretin garanti altına alınması,
- Savaş döneminde kısa süreli yapılacak istisnalar dışında seyahat özgürlüğünün sağlanması,
- Gallilere yönelik bazı düzenleme ve hakların belirtilmesi,
- Adli ve idari görevde bulunacakların görev bilincine sahip ve kanun bilgisine sahip kişiler arasından seçileceği,
- 25 barondan oluşan bir konseyin Magna Carta'da belirtilenlerin uygulanmasını sağlayacağı.

Magna Carta'nın önemi ortaya çıktığı dönemin koşulları dikkate alındığında daha çok anlaşılabilir. Çünkü Magna Carta'nın 1215 gibi erken bir tarihte, diğer bir deyişle modern hürriyet fikrinin henüz var olmadığı bir dönemde imzalanması, bu Ferman'ın sahip olduğu önemi ortaya koyar (Maurois, 1938a: 147). Magna Carta'nın diğer bir önemi Kral'ın yetkilerini sorgulayan baronların, krallık ile zorbalık arasındaki ayrımı yapmaya başlamış olmalarıdır (Holt, 1955: 9). Ancak Maurois'e göre Ferman'da yazarlar o dönemde yaşayan İngiliz halkının anlayabileceği türden maddeleri içermemekteydi. Bu Ferman'ın 16. yüzyıla kadar Latince'den çevirisi dahi yapılmamıştır. Bu da halkın Ferman ile ne kadar az ilgili olduğunu göstermesi açısından önemli bir veri olarak kabul edilebilir (Maurois, 1938a: 150).

Magna Carta'nın imzalanmasının ardından John, Ferman'ın iptali için çalışmalara başlamıştır. Öncelikle kasaba ve köyleri tahrip eden bir savaşa girişmiş ve Papa'ya da Ferman'ın iptali için başvurmuştur. Papa bu başvuruyu kabul ederek Ferman'ı feshetmiştir. Baronların buna cevabı ise

Fransa Kralı Philip'in oğlu Louis'e İngiltere tacını önermek olmuştur. Bu davet üzerine Louis ile John arasında bir savaş yaşanmış; ancak John'un ölümü sebebi ile bu mücadele çok uzun sürmemiştir. John'un ardından İngiltere tahtı için yaşanan mücadele, tacın John'un oğlu Henry'e geçmesiyle sonuçlanmıştır (Hinkle, 1899: 269).

Tahta geçtiğinde henüz 10 yaşında bile olmayan III. Henry'nin en büyük avantajı, Pembroke Kontu'nun Kral'ın koruyucusu olmasıdır. Kont, öldüğü 1219'a kadar ülkeyi (başarılı bir biçimde) yönetmiş ve Fransa Kralı'nın oğlu Louis'i yenerek onu Fransa'ya dönmeye mecbur bırakmıştır. 1223 yılında görelî olarak büyümüş olan Henry yönetimi devralmıştır, bundan sonra İngiltere ve Fransa arasındaki mücadelenin yeniden başlamasına sebep olacak olaylar vuku bulmuştur: Önce Fransa Kralı Philip ölmüş, yerine oğlu Louis geçmiş; ancak çok geçmeden O da hayatını kaybetmiştir. Louis'in yerine geçecek oğlu ise henüz bir bebektir. Fransa'da "bebek kralın" yarattığı bu otorite boşluğunu, Babası'nın kaybettiği Normandiya'yı geri almak için bir fırsat olarak gören Henry, 1230 yılında ordusunun başında Normandiya'ya gitmiştir. Ancak bu fırsatı iyi değerlendiremeyerek İngiltere'ye geri dönmek zorunda kalmıştır (Mrs. Markham, 1853: 117-118).

1236'da yaptığı evliliğin sonrasında eşinin akraba ve arkadaşlarını devletin yüksek kademelerine getiren Henry, baronlar arasında huzursuzluk yaratmıştır. Bunun yanında savurganlığı sebebiyle devlet hazinesini tüketmesi ve mali açığı kapatmak için meclisi toplama yoluna gitmesi, kendisine yönelik huzursuzluğu arttırmıştır. Ayrıca, dinsel anlamda Papa'nın İngiltere'deki kiliseler üzerindeki etkisini arttırması da Kral'a karşı hoşnutsuzluğu tetikleyen bir diğer etmen olarak görülebilir. Son olarak o dönemde faydasız olarak görülen Sicilya Krallığı'nı, ikinci oğlu Edmund'un alması için yaptığı harcamalara baronlarının destek vermeyi reddetmesi mevcut anlaşmazlığı büyütülmüştür. Böylece anlaşmazlık, 1258 yılında Leicester Kontu Simon de Montfort'un liderliğinde bir isyana zemin hazırlamıştır (Mrs. Markham, 1853: 118-119). Bu isyanın gerçekleşmesi için gerekli olan "kıvılcımın" da bizzat Henry'nin kendisi tarafından çıkarıldığı belirtilmelidir. O yıl kötü bir hasat geçiren İngiltere'de halk, açlıkla mücadele ediyordu. Henry, halkın içerisinde bulunduğu bu zor duruma rağmen, Papa için İngiltere'nin gelirinin üçte birine tekabül eden bir para toplama girişiminde bulunmuştur (Gardiner, 1910: 137-138). Henry'nin bu isteğinin ortaya çıkardığı "kıvılcım", İngiltere'de iki parçalı bir parlamentonun oluşmasını sağlayacak olayları başlatmıştır.

Bu isteğin akabinde Oxford'da bir araya gelen Büyük Konsey, Oxford Şartları (Provisions of Oxford) olarak bilinen hükümleri kabul etmiştir. Oxford Şartları, varlıklarından huzursuzluk duydukları yabancıların,

ülkeden sınır dışı edilmesini ve ülkedeki sembolik olmayan işlerinin idaresinin parlamento tarafından kontrol edilecek olan 15 kişilik bir konseye devredilmesini içermekteydi. Oxford Şartları'nın hükümleri, Kral'a yapılan baskı ile kabul ettirilmiştir (Wrong, 1929: 81). Böylece baronların, Kral'a karşı oluşturdukları hareket İngiltere'nin ilk yazılı anayasası olarak kabul gören, Oxford Şartları'nın yürürlüğe girmesiyle sonuçlanmıştır.

Treharne'a göre baronların bu hareketinin asıl önemi, İngiliz tarihindeki ilk kasıtlı ve bilinçli politik devrim olmasından gelmektedir. O'na göre baronların başlattığı bu hareket ilkel ulusal monarşiye ve despotizmi, yazılı bir anayasaya dayanan sınırlı bir monarşiye dönüştürmüştür (Treharne, 1943: 35). Ancak bu dönüşüm çok uzun ömürlü olmamıştır. 1261'e geldiğinde Papa, Oxford Şartları'nın geçersiz olduğuna hükmettiği gibi Kral'ın baronlara verdiği yemini bozmasına da müsaade etmiştir. Papa'dan alınan bu iznin akabinde Henry, tekrar kendi yönetim şekline geri dönmüştür (Gardiner, 1910: 139). Bunun anlamı taraflar arasında yaşanacak savaşın artık kaçınılmaz hale gelmiş olmasıdır.

1264'te başlayan savaşın ilk kısmında, Kont Simon de Montfort'un galip geldiği söylenebilir. Kont Monfort, ülkenin güneyindeki Lewes'de, Kral'ın ordusunu yenerek hem Kral'ı hem de tahtın birinci varisi olan Prens Edward'ı tutsak etmeyi başarmıştır. Kont Montfort, elde ettiği bu avantajdan sonra Avam'ı ilk kez parlamentoya çağırmıştır. Böylece parlamento, baronlar, başrahipler ve piskoposlar gibi nüfuzlu kişilerin dışında, o ana kadar politik güçleri olmayan basit şövalyeler ve tüccarları da içerecek şekilde genişlemiştir (Wrong, 1929: 82). Diğer bir deyişle şehir ve ilçelerden temsilcilerin de çağırılması ile oluşturulan bu yapıyla Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası'nın 1265'te Oxford'da olduğu söylenebilir (Parmele, 1898: 54). Ancak oluşturulan bu Parlamento'nun ömrü, uzun olmamıştır, çünkü tutsak olan Prens Edward, kaçmayı başararak ordunun başına geçmiş ve bu kez kazanan Kral'ın ordusu olmuştur. Kont Monfort ise savaş esnasında ölmüştür. Monfort'un ölümü sonrasında baronlar kaybetmiş ve Kral Henry, oğlunun yardımıyla tekrar tahta oturarak, öldüğü yıl olan 1272 yılına kadar görevinin başında kalmıştır (Wrong, 1929: 82-83).

Henry'nin ölümünün ardından yerine geçen I. Edward, yönetsel olarak babasından ayrılmaktaydı. Örneğin babasının döneminde çok önemsenmeyen Magna Carta'yı kabul etmiştir. Bunun yanında, parlamentoyu farklı bir biçimde toplamaya çalışmıştır. Edward, hükümdarlığının son dönemine dek⁴ Kont Monfort'un yaptığı gibi Avam

⁴ Edward parlamentoyu sık sık toplamayı tercih eden bir liderdi. 1295'e geldiğinde ise Philip'e karşı savaş açması için gereken parayı tedarik etmek için meclisi toplama yoluna gitmiştir. Ancak bu meclisin diğerlerinden önemli bir farkı vardı: Meclis baronlar, din adamları ve şövalyelerin yanında kasabalıları da içermesi sebebi ile o tarihe kadar

Kamarası ve Lordlar Kamarası'nı tek bir parlamento olarak çağırılmamıştır. Bunun yerine baronları ilgilendiren konularda baronları davet etmiş, kasabalıları ilgilendiren konularda kasabalıların temsilcilerini davet etme yoluna gitmiştir. Bu uygulama diğer sınıflar için de benzer şekilde uygulanmıştır (Gardiner, 1910: 143-144).

Birbiriyle bağlantılı olarak düşünülebilecek Magna Carta ve Oxford Şartları, baronları güçlendirmesi ve iki parçalı bir parlamentonun temellerini atması yönüyle, mutlak monarşinin zayıflamasında bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. İki parçalı bir parlamentonun oluşması, halkın istek ve sorunlarını belirli oranlarda da olsa yönetime aktarmasını sağlaması bakımından ayrıca önemsenmelidir. İngiltere'de 13. yüzyılda hızlanan mutlak monarşinin zayıflama süreci, 1381 Köylü Ayaklanması ve Kral IV. Henry iktidarı döneminde farklı bir evreye girmiştir. 1381 Köylü Ayaklanması'nda monarşinin uygulamalarına halkın karşı çıkışı, savunulan değerler dikkate alındığında Britanya'daki demokratikleşme sürecine uzun vadede katkıda bulunmuştur. Bu yönüyle İngiltere tarihini derinden etkilediği söylenebilir. Köylü Ayaklanması sonrasında güç kaybeden monarşinin, Kral IV. Henry iktidarı döneminde de soylular karşısında etkisiz kalmasının, mutlak monarşinin zayıflama sürecine pekiştirici bir etkide bulunduğu görülmüştür. Çalışmanın genelinde görüleceği üzere mutlak monarşinin zayıflaması, kralın/kraliçenin yönetimindeki "keyfiyetin" sınırlanmasını sağladığı için görece olarak daha adil, dengeli ve temkinli bir yönetimin oluşmasına yardımcı olmuştur.

2. 1381 KÖYLÜ AYAKLANMASI VE KRAL IV. HENRY İKTİDARINDA SOYLULARIN GÜÇ ARTIŞI

Köylü Ayaklanması/İsyanı, III. Edward'ın ölümünün ardından yerine geçen torunu II. Richard döneminde gerçekleşmiştir. Yeni Kral'ın göreve gelmesinin ardından, başlayan Köylü Ayaklanması'nın temel sebebi o dönemde devam eden veba salgınıdır. Buna ek olarak, çıkan Ayaklanma, Yüz Yıl Savaşları'nın da bir sonucu olarak görülebilir. Köylü Ayaklanması, İngiltere tarihinin en büyük halk ayaklanmalarından birisi olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle, mutlak monarşinin güç kaybetmesinde önemli bir yere sahip olduğu belirtilmelidir.

oluşturulanların en kapsamlısıydı. Birçok zümre meclisini içermesi yönüyle "Model Parlamento" olarak da tanınmaya başlanmıştır. Bu uygulama yalnızca 1295'le sınırlı kalmamış ve Edward'ın hükümdarlığının son dönemlerinde de parlamento, genellikle bu farklı zümre meclislerini içerecek şekilde bir araya gelmiştir (<https://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/ThePlantagenets/EdwardIIlongshanks.aspx>, E.T. 28.02.2014).

Kral II. Richard'ın ilk dönemindeki sert politikaları ve halkın bundan mustarip olması Ayaklanma'nın doğuşunda etkilidir. Kiremitçilik ile uğraşan Wat Tyler'ın Ayaklanma'da önemli bir lider olması Köylü Ayaklanması'nın bazı kaynaklarda "Wat Tyler Ayaklanması" olarak isimlendirilmesine sebep olmuştur. Bu Ayaklanma sırasında ön plana çıkan bir diğer isim, eşitlik fikrini ön plana çıkarmış olan Papaz John Ball'dır. Ball, vaazlarında herkesin Âdem ve Havva'dan geldiğini vurgulayarak insanları köylü veya asil diye ayırmanın yanlışlığına dikkat çekmiştir. Bunun yanında asillerin, lüks yaşantılarını köylülerin "sırtından" sağladıklarına dair konulara da konuşmalarında yer vermiştir (Maurois, 1938a: 234).

Bu ayaklanmanın temel sebebi, toprak sahiplerinin, "kara ölüm" sonrasında sayıları azaldığı⁵ için ücretleri artan köylü ve işçileri, tıpkı veba salgınından önceki gibi düşük fiyatlar ile çalıştırmak istemeleridir. Bununla da kalmayan toprak sahipleri, işçilerin daha fazla para kazanmak isteği ile başka topraklara gitmelerine de izin vermemişler⁶ ve kendileri için çalışmak istemeyen köylüleri de topraklarından atmışlardır. Böylece kaybedecek bir şeyi olmayan ve ne yapacağı önceden anlaşılamayan insanlar ortaya çıkmıştır. İnsanların "serserileşmeleri" olarak tanımlayabileceğimiz bu durum ayaklanmanın ihtiyaç duyduğu insan kaynağını sağlamıştır (Yurdoğlu, 1946: 561). Bu insan kaynağına Kral'ın, köylülerden toplamak istediği vergiyi reddederek tahsildarları köylerinden kovmuş olan insanlar (Yurdoğlu, 1946: 564) ve Londra örneğinde görüldüğü üzere şehirlerde yaşayan yoksullar da katılmışlardır (Harman, 2011: 154). Sonuç olarak

⁵ Yüz Yıl Savaşları'nın devam ettiği bu dönemde, Avrupa'yı etkisi altına alan veba salgını İngiltere'nin geleceğini önemli ölçüde etkilemiştir. Veba salgınının Avrupa'ya nasıl geldiği üzerinde kesin bir bilgi olmamasına rağmen, Çin'de ortaya çıkarak, 1347'de İtalya'da bulunan Messina Limanı'na geldiği ve buradan hızla yayılmaya başladığı düşünülmektedir. "Kara lüm" olarak adlandırılan bu hastalık, Avrupa'da Kıta nüfusunun %30 ile %50'sinin ölümüne sebep olmuştur (Kerr, 2011: 48). İngiliz nüfusunun %35 ile %45'ini öldüren salgın, İngiltere'ye 1348'de gelmiştir. "Kara Ölüm", ülkenin dağlık kesimlerine biraz gecikmeli de olsa ulaşmıştır. İskoçya'ya 1349'da gelen "Kara Ölüm", İskoçya nüfusunun da %25'inin ölümüne sebebiyet vermiştir. İlginç bir bilgi olarak İskoçlar, salgının, İngiliz askerleri tarafından kendilerine bulaştırılması sebebi ile onu "İngiliz Ölümü" olarak tanımlama yoluna gitmişlerdir (Burns, 2010: 80-82). "Kara Ölüm" tüm Avrupa'yı etkilediği gibi, İngiltere'yi de siyasi ve ekonomik anlamda derinden etkilemiştir.

⁶ İngiltere'de "kara ölümün" en belirgin sonuçlarından bir tanesi, feodal yapıda çalışan köylülerin büyük bir bölümünün ölmesinin yanında, mülk sahibi lordların da hayatlarını kaybetmesi ile arazi bolluğunun ortaya çıkarak, toprağın değerinin düşmesidir. Bu durumun bir sonucu olarak, feodal yapıya bağlı birçok köylü de serbest kalmıştır. İşçi sayısındaki azalmaya paralel olarak önemi artan bu köylüler, eski feodal sistemin beraberinde getirdiği serflikin terkinde önemli rol oynadılar. Çünkü İngiliz köylüler komşu kasabada işgüçlerine daha fazla kazanç verilmesi durumunda, çalıştıkları derebeyini terk etme yoluna gitmişlerdir (Robbins, 1928: 478-479).

“serserilemiş” insan sayısı bu Ayaklanma’yı gerçekleştirecek yeterliliğe ulaşmıştır.

Yukarıda bahsi geçen vergi (Poll Tax) II. Richard’ın Parlamento’su tarafından 1370’lerin sonunda koyulmuştur. Jones’a göre halk, Kraliyet’in bu uygulamasını hukukun adalet için değil, baskı ve yoksullaştırma için kullanılmasına yönelik olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda da koyulan bu vergi, temel olarak halkın hak ettiklerini kazandıkları için cezalandırıldıklarını düşünmelerine sebebiyet vermiştir (Jones, 2009: 36). Ancak koyulan bu vergi, 1381’de hem üçüncü kez halktan istenmiş, hem de istenen meblağ üç katına çıkarılmıştır. Bu da Ayaklanma’nın ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir (McDowall, 2006: 48). Verginin tekrar tekrar toplanmasında veya bu ölçüde yükseltilmesinde, devam eden Yüz Yıl Savaşları’nın finanse edilmesi düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir.

Alt tabakanın, yönetici ve toprak sahibi sınıfa yönelik 1381’in Mayıs ayında başlattığı bu Ayaklanma ile karşı karşıya kalan Kral II. Richard henüz 14 yaşındaydı. İngiltere tarihinde ilk kez “efendilerine” isyan eden insanların bu hareketi, hızlı bir biçimde yayılmıştır. İsyan, ülkenin güney doğusundaki Kent’e gelmesinin ardından daha radikal bir nitelik kazanmıştır. Bu bölgedeki insanların da Ayaklanma’ya katılmalarıyla birlikte hedeflerine hukuk, vergi ve yönetsel alanlarda iş yapan kişileri almışlardır. İsyancılar, kısa süre sonra Londra’nın güney doğusundaki Blackheath’da toplanmaya başlamışlardır. Kral, isyancılar ile görüşme niyetinde olmasına rağmen, maiyetindekiler öldürülmekten korktukları için Kral’ı, onlar ile görüşmemesi konusunda ikna etmeyi başarmışlardır. Bu durum, isyancıların, hayal kırıklığına uğramasına sebep olarak Londra’ya saldırılmasını beraberinde getirmiştir. Bu saldırı sonrasında Kral’ın isyancılar ile görüşmekten başka çaresi kalmamıştır. Görüşmede Tyler, Kral Richard’dan serflikin kaldırılmasını talep etmiştir. Fakat meydana gelen karmaşada Tyler, Kral’a eşlik eden bir kişi tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür.⁷ Genç Kral’ın da cesur çıkışıyla Ayaklanma sonlanmıştır. Böylece Papaz John Ball’ın kullandığı “*Âdem tarla sürer/beller, Havva dokurdu; o zaman asilzade kimdi*” (Jones, 2009: 33-39) sözleri, Ayaklanma’nın bitmesi ile sesli bir biçimde dillendirilememiştir. Ancak şu açıktı ki nasıl Magna Carta ve Oxford Şartları sonrasında İngiltere kralları, aldıkları kararlarda baronları yok sayamayacaklarını anladılarsa, 1381 Köylü Ayaklanması da köylüleri veya daha genel olarak halkı alınan kararlarda hesaba katılması gereken bir unsur olarak ortaya çıkarmıştır.

Köylü Ayaklanması’nı geride bırakan II. Richard baronlar ile de anlaşmazlık içindeydi. Gerek yaptığı danışman seçimleri, gerekse soylular

⁷ Wat Tayler’in asılarak öldürüldüğünü belirten kaynaklar da bulunmaktadır (Harman, 2011: 154).

ile münakaşaya girerek onları küçük düşürmesi genç Kral'ı soylular arasında sevilmeyen birisi yapmıştır. II. Richard bununla da kalmayarak o dönemin en kuvvetli soylusu olan amcası John'u da hapse attırmıştır. John'un hapisanede öldüğü belirtilmelidir. Bu noktada babası John'un ölümünü içine sindiremeyen Lancaster Dükü Henry, Richard'ın İrlanda ile uğraştığı sırada O'nu hazırlıksız yakalamış ve ordusuyla çocuğu olmayan II. Richard'ı tahttan indirmeyi başarmıştır. Gücünü göstererek diğer soyluların da onayını alan Henry'nin, IV. Henry sıfatı ile tahta geçmesinin ardından kısa süre sonra da “esrarengiz” bir biçimde Kral II. Richard ölmüştür (McDowall, 2006: 51-52). Burada sorun şuydu; IV. Henry, Richard'ın ölümünden sorumlu olduğu gibi tahta geçme sırası da kendisinde değildi. Bu iki durum IV. Henry'nin politikalarını derinden etkilemiştir.

IV. Henry'nin 1399-1413 arasındaki hükümdarlığını kapsayan bu durum, White'a göre şu şekilde özetlenebilir: Her şeyden önce Richard'ın katli, yeni Kral'ı görevi süresince rahatsız etmiş ve O'nu tahta getiren soylulara verilen tavizleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, IV. Henry'nin tahttaki muğlak durumunun bir sonucu olarak soyluların, etkinlik ve güçlerinin artmasını dikkate alan tarihçiler bu dönemi “erken anayasal hükümet dönemi” ya da sınırlı monarşinin bir deneme çalışması olarak “Lancastrian Deneyi” olarak addetmektedirler. Ancak, White'ın da belirttiği üzere, ortada bir “deney” yoktu. Anayasal bir devlet olarak tanımlanan şey ise IV. Henry'nin tahtta, muğlak bir biçimde bulunmasının sebep olduğu belirsiz durumun, O'nu tahta getiren soyluları güçlendirmesiydi (White, 1967: 90-91). Bu şekilde değerlendirildiğinde, IV. Henry döneminin, Kral'ın, meşruiyetini kabul ettirme çabaları ile geçtiği söylenebilir.

Çalışmanın giriş bölümünde İngiltere'de 1066 Hastings Savaşı ile başlayan Norman döneminin İngiltere'ye taşıdığı feodal sistemden bahsedilerek, feodal lordların gücünün artmasının mutlak monarşinin gücünü sınırlayan bir faktör olduğuna değinilmişti. Ancak Köylü Ayaklanması, halkın mutlak monarşi ve feodal sisteme bir başkaldırısı olarak değerlendirildiğinde her ikisi üzerinde de yıpratıcı bir etkide bulunduğu ileri sürülebilir. IV. Henry döneminde Kral'ın soylulara meşruiyetini kabul ettirmeye çalışması feodal sistemin kaybettiği gücü yeniden kazanmasını sağlasa da İngiltere'de 1485'te VII. Henry ile başlayıp, 1603'te sona eren Tudor Hanedanı döneminde monarşi görelilik olarak güçlenirken, feodal lordların güç kaybettiği bir sürecin başladığı ifade edilebilir.

Temperley'in belirttiği üzere; VII. Henry isabetli bir öngörü ile feodal lordlar ve ülke ekonomisinde etkileri giderek artan orta sınıf arasındaki seçimini, orta sınıftan yana yapmıştır. Böylece VII. Henry, feodal olarak örgütlenen toplumdaki “çürümeyi” erken fark ederek, kraliyet ile orta sınıf arasında Avam Kamarası'nı da kullanarak bir uyum yakalamıştır. Bu

uyum ve canlanan ticaretin yardımıyla orta sınıf, feodal lordlar ile bir çeşit rekabete girerek, bu rekabetten daha da zenginleşerek çıkmayı başarmıştır (Temperley, 1917: 244). Böylece Parlamento’da burjuvanın etkisinin arttığı bir döneme girdiği belirtilebilir. Burjuvanın Parlamento’da artan etkinliğinin aynı zamanda “Yeni Dünya”nın keşfedildiği bir döneme denk gelmesi, Britanya İmparatorluğu’nun genişlemesinde önemli bir yer tutacak olan özel teşebbüsün varlığını yeterli bir seviyeye ulaştırması bakımından önemlidir. Şunu da belirtmek gerekir ki Tudor döneminde monarşinin güç kazanmasına rağmen Parlamento ile büyük sorunların yaşanmamıştır. Fakat Tudor Hanedanı’nın son temsilcisi I. Elizabeth’in akabinde, I. James ile başlayan Stuart döneminde Parlamento ile yaşanan sorunlar, mutlak monarşinin varlığını büyük ölçüde aşındırmıştır.

3. 1628 HAKLAR BİLDİRİSİ VE 1689 HAKLAR YASASI TEMELİNDE, MUTLAK MONARŞİNİN ZAYIFLAMASI

Bilindiği üzere, Kraliçe Elizabeth’in 24 Mart 1603’te gerçekleşen ölümüyle, İngiltere’de Tudor dönemi bitmiştir. Kraliçe’nin vefatının ardından, vekili Sir Robert Cecil, çalışma arkadaşları ile bir toplantı yapmıştır. Toplantının sonunda İskoçya Kralı James, Elizabeth’in halefi ilan edilmiştir (Vaughan, 1840: 7). James ile başlayan Stuart döneminde, İngiltere ve dünya tarihini etkileyecek birçok olay gerçekleşmiştir. Bunların en önemlileri arasında; 1628 Haklar Bildirisi, 1642’de başlayan iç savaş ve 1689 Haklar Yasası’nın⁸ yer aldığı rahatlıkla ifade edilebilir.

Bekir Sıtkı Baykal’ın “becerikli” bir hükümdar olarak görmediği I James, hem Püriten hem de Katoliklerle anlaşmazlık içerisindeydi. Özellikle, Katolikler ile yaşadığı sorunlar 1605 tarihli meşhur parlamento suikastı girişimine zemin hazırlamıştır. Bunun yanında Kral’ın, Parlamento ile yaşadığı sorunlar da bulunmaktaydı. James, Parlamento’nun teorik olarak varlığını sorgulamakla kalmamış, 1610’da maddi konular temelinde anlaşmazlığa düştüğü Parlamento’yu fesih etme yoluna gitmiştir. James, 1614’te bunu tekrarladığı gibi, bu kez 1621’e kadar yeniden açılmasına da izin vermemiştir. 1621’de yeniden toplanan Parlamento ile bu kez de dış ilişkiler konusunda anlaşmazlığa düşerek, onu yeniden fesih etmiştir. Böylece Kral ve Parlamento arasındaki mücadele James’in öldüğü 1625’e kadar açık bir hal almıştır (Baykal, 1988: 113-118). 1215 Magna Carta ve sonrasında Parlamento’nun Ada’da ne kadar kurumsallaştığını “anlayamayan” ya da “anlamak istemeyen” I. James’in ölümü, Parlamento

⁸ Literatürde 1628 Haklar Bildirisi’nin, Haklar Dilekçesi, 1689 Haklar Yasası’nın ise Haklar Bildirisi/İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi olarak kullanıldığı da görülmektedir.

ile yaşanan sorunları sonlandırmamıştır. James'in yerine geçen I. Charles dönemine de Parlamento ile yaşanan sorunlar damgasını vurmuştur.

I. Charles, açıkça ortaya koymasa da, mutlak bir hükümdar olma eğilimindeydi. Tıpkı babası döneminde olduğu gibi, ağırlıklı olarak ekonomik temelli sorunlar yaşadığı Parlamento'yu art arda iki kez fesih etmiştir (Baykal, 1988: 118). Bununla da kalmayan Charles, Parlamento'ya danışmadan İspanya ve Fransa'ya savaş ilan ettiği gibi vergileri de arttırmıştır. İngiliz Parlamentosu Charles'ın kendilerini devre dışı bırakmasına tepki olarak 1628 tarihli Haklar Bildirisi'ni (Petition of Rights) yayınlamıştır. Bu bildiri, o dönem Avrupalı diğer monarklar düşünüldüğünde, Kral'ın yetkilerine bazı önemli kısıtlamalar getirmiştir. Haklar Bildirisi sonrasında, Kral, Parlamentosu fesih etmiş, ancak diğerlerinden farklı olarak 1640'a kadar 11 yıl yeniden toplamamıştır. 1640'da toplanan Parlamento, Kral'a karşı gücünü göstermek adına bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetlere karşılık vermek isteyen Kral da, Parlamento üzerindeki baskısını arttırmıştır. Böylece ülke bir iç savaşa sürüklenmiştir. Oliver Cromwell'in başında bulunduğu, halktan oluşan ordu, 1642'de, Kral ile mücadeleye başlamıştır (Sander, 2003: 109-110).

Kral'ın mutlak bir hükümdar olma isteği ve yaklaşan iç savaşı öngörememesi bugünün koşullarında rahatça eleştirilebilir. Konjonktürel Gerçeklik perspektifinde⁹ bakıldığında Kral'ın mutlak bir hükümdar olmak istemesinin kişisel bir hırs/istekten ibaret olmadığı, bunun düşünsel temellerinin o dönemin siyasi düşüncesi ile uyum içinde olduğu görülmektedir. Örneğin 1588 – 1679 yılları arasında yaşamış olan Thomas Hobbes, Fransa örneğinden etkilenerek mutlak monarşiden ve tüm egemenliğin kralda toplanmasından yana olmuştur. Muhtemel bir iç savaşı önlemek için ortaya koyduğu çözüm önerisinde Kral ve Parlamento arasında egemenliğin paylaşımına karşı çıkmıştır. Hobbes bu karşı çıkışını 1628 Haklar Bildirisi'nin karşısında yer alarak da göstermiştir. Ünlü eseri Leviathan'da egemenliğin paylaşılmasında kaydıyla, egemenin bir kişi ya da bir kurul olabileceğini söyleyerek egemenliğin, kral kadar parlamentoya da bırakılabileceğine yönelik bir izlenim uyandırsa da Hobbes'un eğilimi ve siyaset kuramı mutlak monarşiden yanadır. Bu yönüyle de krallık kurumuna yaptığı hizmetlerle bilinmektedir. Monarşinin en iyi devlet şekli olduğunu düşünen Hobbes, otoriter bir devlette iç savaşların da çıkmayacağına inanmaktaydı (Şenel, 2008: 345-359; Ebenstein, 2005: 199-215). Kısaca Kral Charles'ın politikaları Konjonktürel Gerçeklik çerçevesinde

⁹ Konjonktürel Gerçeklik Perspektifi'nde konunun içeriğinden ziyade, yaşanan olayların niçin ve nasıl gerçekleştiği önemlidir. Diğer bir ifadeyle, Konjonktürel Gerçeklik Perspektifi, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ve subjektif yorum katmadan konuyu kendi gerçekliği ile anlamayı gerekli görmektedir (Canbolat, 2014b: 124-128).

anlamlandırılabilir. Fakat Kral'ın en büyük hatası, İngiltere'de Parlamento'nun ne kadar kurumsallaştığını kavrayamamasıdır. Bunun yanında Kral'ın Parlamento'nun varlık sebebini ve hatta varlığını ortadan kaldırmaya yönelik politikalarının, monarşinin geçici bir süre ortadan kaldırılmasına sebep olacak iç savaşı başlattığı ifade edilebilir.

Toplumun neredeyse tüm kesimleri, savaşın içerisinde Kral'a karşı mücadele verse de burjuvazinin ön plana çıktığı belirtilmelidir. I. Charles, bir taraftan kapitalist anlamda ülkedeki gelişmenin önünde engel teşkil etmiş, diğer taraftan gelişmesini engellediği bu kapitalist sistemin kârından yararlanmaya çalışarak ülkede parayı elinde tutan sınıfların gözünden düşmüştür. Ülkede yaşayanların genel düşüncesi eski rejimin yıkılmadan toplumsal ve düşünsel anlamda ilerlemesinin mümkün olmadığı yönündeydi. Diğer bir deyişle halk, artık modası geçmiş feodal bir toplum istememekteydi (Hill, 1983: 61-63).

Buradan hareketle şu da ifade edilmelidir ki 1642'de başlayan iç savaş, Kral I. Charles'ın varlığının ötesine geçerek, imtiyaz sahibi olan soylular ile burjuva arasında yeni bir mücadele dönemine girilmesine sebebiyet vermiştir (Erkmen, 2015: 213). Ayrıca Roberts'in belirttiği üzere bazı İngilizlerin Kraliyet'in, Katolik Kilisesi'ni İngiltere'de yeniden hâkim kılacağına yönelik endişeleri de iç savaşın sebepleri arasında gösterilebilir (Roberts, 2010: 344). Özetle İngiltere hem toplumsal anlamda hem de dinî anlamda uzun uğraşlar sonrasında elde ettiği kazanımlarını kaybetmek istememiştir. İşte bu sebeplerle tabana yayılan mücadele, Kral'a karşı başarı kazanma şansına sahip olmuştur.

İç savaşın birinci bölümü, Oliver Cromwell'i askeri bir lider olarak ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar 1646'da sona eren iç savaşın birinci bölümünde taraflar birbirlerine gerçek bir üstünlük sağlayamamış olsa da Kral'ın karşısında olan grup, 1644 ve 1645'te kazandığı zaferlerle, durumu kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. 1647'de İskoçlar Charles'ı ele geçirmişlerdir. Krallık karşıtı Parlamento'ya teslim edilen Charles'a Ordu tarafından bir barış teklifi sunulmuştur bunu kabul etmeyen Charles Ordu'nun elinden kaçarak 1648 yılında ilki kadar uzun sürmeyecek olan iç savaşın ikinci bölümünü başlatmıştır. Savaşı kaybeden Kral, vatana ihanetle yargılanarak 1649'un Ocak ayında idam edilmiştir (Richards, 2012: 19-20).

1653 tarihinde resmi olarak İngiltere'nin Koruyucu Lordu sıfatına sahip olan Cromwell öldüğü 1658'e kadar görevine devam etmiştir. Ölümünün ardından tıpkı monarşilerde olduğu gibi yerine oğlu Richard Cromwell geçmiştir. Richard Cromwell görevine yalnızca dokuz ay devam edebilmiştir. İktidarının bu kadar kısa olmasında Richard'ın babasının sahip olduğu yasallık ve askerî prestijden yoksun olması önemli birer etken olarak kabul edilebilir (Burns, 2010: 116). İngiltere tarihindeki tek cumhuriyet

döneminin bu şekilde sonlanması ardından idam edilen I. Charles ile aynı ismi taşıyan oğlu Charles, II. Charles olarak tahta geçmiştir (Kerr, 2011: 86-87).

Roberts'in belirttiği üzere; Cromwell'in ölümünün ardından Commonwealth'in devamını savunan İngilizler sayıca azdı. Bu sebeple Commonwealth, yerini monarşiye bırakmıştır. Monarşi'nin uygulanması Parlamento tarafından bir koşula bağlanmıştı: İngiltere Kilisesi ve reform düzenlemeleri II. Charles tarafından kabul edilmeliydi. II. Charles Parlamento'nun koşullarını kabul etmişti. Bu kabulde Parlamento ve Kral arasındaki mücadele sonlanmamıştır, ancak Kral'ın, Parlamento'ya karşı daha temkinli olması gerektiğinin farkına vardığı söylenebilir (Roberts, 2010: 346). Tahta geçen II. Charles'ın yapması gereken önemli işler vardı. Her şeyden önce monarşi, Cromwell döneminde önemli ölçüde zarar görmüştü ve Charles'ın bunu düzeltmesi gerekmekteydi. Bu zorunluluğun sonucunda krallık sistemini onarmak için 1660'la başlayan bir "restorasyon" sürecine girilmiştir. Fakat Kral, bu sistemin yenilenmesinde burjuvanın ağırlığını hissettirdiği Avam Kamarası'nı önemli bir güç unsuru olarak dikkate almak zorunda kalmıştır (Tanilli, 2011: 97). Özetle Christopher Hill, Kral II. Charles'ın monarşinin nasıl denetleneceğinin belirsiz olduğu bu dönemde, Parlamento ile yaşadığı sorunu zorlamayacak kadar zeki olduğunu vurgulamıştır (Hill, 2015: 163).

1660'da II. Charles ile yeniden uygulanmaya başlanan monarşi öncekinden farklılaşmıştır. Daha önce var olan imtiyazlı mahkemeler geri gelmediği gibi, Parlamento'nun vergilendirme ve uygulanacak politikalar üzerindeki egemenliği de sağlanmıştır. Bunun yanında yerel anlamda imtiyaz sahibi olan soyluların da tasfiye sürecine de girilmiştir. Böylece Avam Kamarası İngiltere'de gerçek bir güç haline gelmiştir (Hill, 2015: 170-171). Bu kazanımlara ek olarak 1679'da ortaya koyulan Habeas Corpus Act mahkeme sürecinin nasıl başlayacağı, kişilerin keyfi olarak tutuklanamayacağı, suç isnat edilen kişinin mahkemeye çıkarılma süresini ve yargıçların emirlerinin uygulanmasına ilişkin maddeler içermesi (Gemalmaz, 2003: 67-68; Sencer, 1990: 12) sebebiyle mutlak monarşinin güç kaybında önemli bir yere sahip olmuştur. Özetlemek gerekirse II. Charles döneminin restorasyon dönemi olarak adlandırılması temelsiz değildir. II. Charles her ne kadar mutlak bir monark olmak istese de bu isteğini belirli oranda bastırması gerektiğinin farkına varmıştır. Böylelikle Britanya İmparatorluğu'nun doğu ve batı da önemli gelişme gösterdiği 1685'e kadar görevinin başında kalmayı başarmıştır.

II. Charles'ın 1685'deki ölümünün ardından yerine geçen II. James Katolik'ti. II. James, kardeşinin aksine uzlaşma arayışı içinde olmamış ve Katolikliğin ülkede yeniden kurumsallaşmasına yönelik uygulamalarda

bulunmuştur. Bu uygulamalara tepki olarak II. James'in damadı olan Oranj Prensi William'a Lordlar Kamarası tarafından ülkelerine Kral olması için bir davet mektubu gönderilmiştir. Bu davet üzerine William, 5 Kasım 1688'de Ada'ya asker çıkararak Londra'ya doğru ilerlemiştir. Giderek yalnızlaştığını hisseden II. James ülkeyi terk etmiştir. Ancak bundan sonra da William'ın eşi ve II. James'in büyük kızı olan Mary'nin velihaht gösterilmesi hem Mary hem de William tarafından kabul edilmemiştir. Sorun her ikisinin de hükümdar olarak tanınmasıyla çözülmüştür (Maurois, 1938b: 470-475). William'ın Kral olarak seçilmesi Stuartlar dikkate alındığında çok daha denetlenebilir bir dönemi başlatacağı için memnuniyet verici olarak değerlendirilmiştir (Davies, 2011: 677).

II. James'in ülkeden kaçışının ardından Parlamento kendi gücünü yeniden ortaya koyarak Kral'ın mutlakiyetçi bir monark gibi davranmasının önüne geçmek istemiştir. Bunun sonucunda 1689 yılında Haklar Yasası (Bill of Rights) Parlamento tarafından ortaya koyulmuştur. Böylece, Kral'ın yetkileri veya daha doğru bir ifadeyle keyfiyeti sınırlanmıştır. Haklar Yasası temel olarak hiçbir yasanın kral tarafından kaldırılamayacağını, vergi ve asker toplanmasının yalnızca Parlamento'nun onayıyla olabileceğini ve tutuklamaların ancak hukuki bir süreç içinden geçilmesiyle yapılabileceğini belirtmiştir (Sander, 2003: 111). Haklar Yasası'nın pratikteki en önemli sonucu zaten Avrupa'daki diğer devletlere göre zayıf olan Britanya Monarşisi'nin bir kez daha zayıflaması olmuştur.

Monarşinin zayıflaması bununla sınırlı değildir. 1701'de ortaya koyulan Veraset Kanunu (Act of Settlement) İngiliz tahtına oturacak kişinin İngiliz Kilisesi'ne mensup olması, Kral'ın Parlamento'daki etkisinin daha da sınırlanması, yargıçların görevlerine devam edebilmelerinin güvenceye alınması ve Kral'ın Parlamento'nun onayını almadan ülkeden dışarı çıkmasının yasaklanmış olmasına yönelik maddeler içermiştir (Gemalmaz, 2003: 70-71; Sencer, 1990: 13-14). Kısaca Veraset Kanunu'nun mutlak monarşiye karşı güç kazanma süreci içerisinde İngiliz Parlamentosu için pekiştirici bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Monarşinin zayıf olmasının Britanya İmparatorluğu'nun gücünün artmasında önemli bir etkiye sahip olduğuna çalışmanın giriş bölümünde kısaca yer verilmişti. Burada konunun daha net bir biçimde anlaşılması için Niall Ferguson'dan bir alıntı yapılması faydalı olacaktır (Ferguson, 2009: 30).

“İngiliz tahtının zayıflığı, ardında gelecek açısından güçlü bir yanı gizlemektedir. Tam da siyasal gücün daha geniş tabanlı olması nedeniyle servet de daha yaygın bir temele sahipti. Vergiler ancak Parlamento'nun onayıyla konulabilirdi. Dolayısıyla paralı insanlar mutlak hükümdarın vergilerine dosdoğru el koymayacağına

makul ölçüde güven duyuyabilirdi. Bu durum girişimciler için önemli bir teşvik unsuru olacaktır.”

Monarşinin zayıflamasını Ferguson'dan yaptığımız alıntıyı dikkate alarak yorumladığımızda bu durumun Britanya İmparatorluğu'nun varlık siyasetinde önemli olan girişimciler ve şirketler için güvence ve teşvik unsuru olarak kabul edilebileceğini söyleyebiliriz. Her ne kadar zayıf bir tahtın Britanya İmparatorluğu'nun yönetimini olumsuz etkileyeceği düşünülse de aksi gerçekleşerek kurulan İmparatorluğun kısa sürede büyümesine ve uzun süre ayakta kalmasına yardımcı olduğu ifade edilebilir.

Ramsay Muir'in belirttiği gibi bu dönemde deniz ötesi ticaret yapan İngiliz şirketlerinin etkinliği, İngiltere'nin imparatorluklaşmasına hayati katkı yapmaktaydı. İngiliz şirketleri her ne kadar sayıca yeterli olsa da hükümet tarafından teşvik edilmemeleri sebebiyle ulusal bir karakterden yoksun kalmışlardır. Bu durumun temel sebebi, yukarıda da bahsedildiği üzere İngiltere'nin o dönemde dinî ve politik sorunlarla uğraşmak zorunda kalmasıdır. Ancak şekli anlamda olumsuz gibi görünen devlet “ilgisizliği” uzun vadede özel teşebbüsün İngilizlerin dış ticaretteki başarısını beraberinde getirmesini sağlamıştır. Bu sebeple neredeyse devlet desteği olmaksızın varlıklarını devam ettiren bu şirketler devlet tarafından yapılacak düzenlemelere de daha az bağımlı olmuşlardır (Muir, 1922: 371-372). Özetle, İngilizlerin kolonileşmesinde önemli bir yere sahip olan deniz ötesi şirketler, İngiltere'nin iç karışıklıklarla mücadele ettiği bu dönemden en fazla faydalananlar olmuşlardır. Tudor Hanedanı döneminde güç kazanma süreci hızlanan burjuvaların, Stuart döneminde de hem mutlak monarşi, hem de soylular karşısında artan etkileri ülke içinde yeni bir sosyo-ekonomik yapıyı ortaya çıkarırken, dışarıda da dinamik bir dış politikayı mümkün kılmış ve böylece Britanya İmparatorluğu'nun genişlemesine yardım etmiştir. Diğer bir ifadeyle önce soyluların öncülüğünde Parlamento'nun güçlenmesi, sonrasında Avam Kamarası'nın Parlamento'da etkinliğini arttırması, denizaşırı toprakların sayıca artmasında ve elde tutulmasında büyük bir öneme sahip olmuştur.

William Mcneill'in görüşlerini dikkate alarak toparlarsak; İngiltere'nin bir ada ülkesi olarak sahip olduğu avantaj, denizden gelecek tehlikelerden korunmasının maliyetini önemli ölçüde düşürmüştür. Bu düşük savunma harcamasına ek olarak ülkede kurumsallaşmış olan Parlamento'nun da kamusal harcamaları kontrol etmesi, vergilerin keyfi yükseltilmesinin önüne geçmiştir. Böylece aristokrat ve ekonomik oligarşi sınıfı içerisinde olan zenginler daha da zenginleştirmiştir. Bunun yanında özel yatırımların artışına paralel olarak sermayenin görece olarak mütevazı kişilerde de toplanmaya başlamasının sonucunda ayrıcalıklı orta sınıfa mensup kişiler sayıca artmıştır. Bahsi geçen zengin ve orta sınıfın varlıklarını, İmparatorluğun düşüşe geçtiği 20. yüzyılın başına kadar koruduğu gerçeğini

dikkate alırsak (McNeill, 2011: 158), zengin ve orta sınıfın Britanya İmparatorluğu'nun varlık siyaseti içerisinde sahip olduğu önem daha iyi anlaşılabilir.

SONUÇ

Çalışmada, kronolojik olarak ele alınan 1215 Magna Carta, 1258 Oxford Şartları, 1381 Köylü Ayaklanması, IV. Henry döneminde Kral'ın meşruiyetini kaybetmesi, I. Charles'a karşı ilan edilen 1628 Haklar Bildirisi, Oliver Cromwell liderliğinde yaşanan iç savaş sonunda Kral I. Charles'ın idam edilmesi, 1679 Habeas Corpus Act, 1689 Haklar Yasası ve 1701 Veraset Yasası'na ilişkin konularda görüldüğü üzere, Ada'da mutlak hükümdar olma durumunun, erken bir dönemde geri döndürülmeyecek şekilde aşındığı söylenebilir.

800. yılını geride bıraktığımız Magna Carta, insan haklarının korunmasından ziyade Kral'ın kötü yönetiminin cezalandırılması ve baronların haklarının korunmasına yönelik olarak değerlendirilebilir. Bir örnek üzerinden bu düşünceyi kuvvetlendirmek gerekirse; Fatih Sultan Mehmet'in Bosna ve çevresindeki Hıristiyan halka yönelik ilan ettiği 1478 tarihli Ferman, halkın can, mal ve din özgürlüğünü garanti altına almıştır. Diğer bir ifadeyle, Fatih Sultan Mehmet'in Ferman'ı doğrudan halka ilişkindir. Bu sebeple ağırlıklı olarak seçkinlere tanınan hakları içeren Magna Carta ile karşılaştırıldığında, 1478 tarihli Ferman'ın gerçek bir insan hakları belgesi olarak kabul edilmesi daha doğru olacaktır (Canbolat, 2014a: 333-337). Oxford Şartları sonrasında yaşanan iç savaşın sonucunda, 1265'te oluşturulan Parlamento'nun ise şehir ve ilçelerden gelen temsilcileri de içerdiği için Avam Kamarası'nın temellerini attığı belirtilmelidir. Bu yönüyle, en az Magna Carta kadar önemsenmesi gerektiği gibi, Britanya'daki demokratikleşme sürecinin gelişiminde de en önemli köşe taşlarından birisi olarak kabul edilebilir.

Temel olarak Avrupa'yı etkisi altına alan veba salgınının bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilecek Köylü Ayaklanması, halkın, Kral II. Richard ve feodal sisteme başkaldırısı olarak yorumlanabilir. Her ne kadar Wat Tyler'in öldürülmesiyle sona ermiş olsa da Ayaklanma'nın uzun vadede Britanya'daki demokratikleşme sürecine katkıda bulunduğu vurgulanmalıdır. Çünkü Ayaklanma'yla ön plana çıkan özgürlük, adalet ve eşitlik gibi değerlerin demokratik bir temele sahip olduğu ifade edilmelidir. Kral IV. Henry'nin, iktidarı döneminde soylular karşısında mecburi olarak etkisiz kalması, Köylü Ayaklanması'nda mutlak monarşinin yaşamış olduğu güç kaybını pekiştirmesi sebebiyle önemlidir.

Parlamento'nun tarihsel süreçte elde ettiği kazanımları koruma noktasında ne kadar kararlı olduğunu gösterdiği Haklar Bildirisi, I. Charles tarafından yeterince anlaşılammış ve çıkan iç savaşın sonunda Kral idam edilmiştir. 1679 Habeas Corpus Act, 1689 Haklar Yasası ve 1701 Veraset Yasası ise İngiliz Parlamentosu'nun mutlak monarşi karşısında sahip olduğu gücü kanıtlamasının yanında, mutlak monarşinin varlığını büyük ölçüde aşındırması bakımından önemlidir. Tarihsel süreç içerisinde önce soyluların monarşi aleyhine güçlenmesi, sonrasında burjuvanın soylulardan daha etkili olmaya başlayarak, yönetimdeki etkisini arttırmasının “üzerinde güneş batmayan” Britanya İmparatorluğu'nun genişlemesine ve uzun süre ayakta kalmasına yardımcı olduğu belirtilmelidir.

Sonuç olarak, bugün yetkileri büyük ölçüde ortadan kalkmış olan Britanya Monarşisi'nin, niçin sembolik yetkilere sahip olduğunun¹⁰ anlaşılması için İngiliz Parlamentosu'nun tarihsel süreç içerisinde elde ettiği kazanımların bilinmesi elzemdir. Bu bağlamda, demokrasinin “beşiği” olarak kabul edilen bir ülkede, Kraliyet Ailesi'nin varlığını sürdürmesi ve Parlamento ile sağladığı uyum, çalışmada ele alınan uzun mücadelenin anlaşılmasıyla mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Appleby, John T. (1959), *John King of England*, Alfred A. Knopf, New York.
- Baykal, Bekir Sıtkı (1988), *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Burns, William E. (2010), *A Brief History of Great Britain*, Facts On File, New York.
- Canbolat, İbrahim S. (2014a), *Avrupa Birliği ve Türkiye Uluslarüstü Sistemle Ortaklık*, Alfa Aktüel, İstanbul.
- Canbolat, İbrahim S. (2014b), *Örümcek Evinde Oturulmaz*, Alfa Aktüel, İstanbul.
- Cross, Arthur Lyon (1920), *A Shorter History of England and Greater Britain*, The Macmillan Company, New York.
- Davies, Norman (2011), *Avrupa Tarihi*, (çev. Burcu Çığman, Elif Topçuğil, Kudret Emiroğlu, Suat Kaya), İmge Kitabevi, Ankara.
- Ebenstein, William (2005), *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, (çev. İsmet Özel), Şule Yayınları, İstanbul.
- “Edward I 'Longshanks' (r.1272-1307)”,

¹⁰ Kraliçe, Kraliyet ayrıcalıklarının yanında, “yürütmenin başı, yasamanın ayrılmaz parçası, silahlı kuvvetlerin başkomutanı, İngiltere Kilisesi'nin yüce yöneticisi” olmak gibi bir takım yetkilere sahip olsa da Taç'ın yetkilerinin, genel anlamda sembolik olduğu söylenebilir (Eroğul, 2005: 21-22).

- <https://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/ThePlantagenets/EdwardILongshanks.aspx>, (E.T. 28.02.2014).
- Erkmen, Serhat (2015), “Britanya’da Aydınlanma”, Barış Özdal, Kutay Karaca, (Ed), *Diplomasi Tarihi I*, 1. Baskı, ss. 213-217, Dora Yayınları, Bursa.
- Eroğul, Cem (2005), *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Kırılgaç Yayinevi, Ankara.
- Ferguson, Niall (2009), *İmparatorluk Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirışı*, (çev. Nurettin Elhüseyni), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gardiner, Samuel R. (1910), *The History of Nations England*, Vol. XI, The H. W. Snow and Son Company, Chicago.
- Gemalmaz, Mehmet Semih (2003), *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Beta, İstanbul.
- Harman, Chris (2011), *Halkların Dünya Tarihi Taş Çağından Yeni Bin Yıla*, (çev. Uygur Kocabaşoğlu), Yordam Kitap, İstanbul.
- Hill, Christopher (1983), *1640 İngiliz Devrimi*, (çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Hill, Christopher (2015), *İngiliz Devrimler Çağı Demokratik Devrimden Sanayi Devrimi'ne 1530-1780*, (çev. Lale Akalın), Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Hinkle, Thornton M. (1899), “Magna Charta”, *The Yale Law Journal*, Vol. 8, No. 6, Mar., pp. 262-271.
- Holt, J. C. (1955), “The Barons and the Great Charter”, *The English Historical Review*, Vol. 70, No. 274, pp. 1-24.
- Hutton, William Holden (1896), *Philip Augustus*, Macmillan and Co., London, New York.
- İlal, Ersan (1968), “Magna Carta”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 34, S.1-4, ss. 210-242.
- Jones, Dan (2009), “The Peasants’ Revolt”, *History Today*, Vol. 59, Iss. 6, pp. 33-39.
- Kerr, Gordon (2011), *Avrupa'nın Kısa Tarihi*, (çev. Cumhur Atay), Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- “King John and the Magna Charta”, (1853), *The Illustrated Magazine of Art*, Vol. 1, No. 2, pp. 61-62.
- Maurois, Andre (1938a), *İngiltere Tarihi*, C. I, (çev. Hüseyin Cahit Yalçın), Kanaat Yayınevi, İstanbul.
- Maurois, Andre (1938b), *İngiltere Tarihi*, C. II, (çev. Hüseyin Cahit Yalçın), Kanaat Kitabevi, İstanbul.
- McDowall, David (2006), *An Illustrated History of Britain*, Longman, y.y.,
- McNeill, William (2011), *Avrupa Tarihi'nin Oluşumu*, (çev. Yusuf Kaplan), Külliyat Yayınları, İstanbul.
- Mrs. Markham (1853), *History of England From the First Invasion by the Romans to the 14th Year of the Reign of Queen Victoria*, John Murray, London.

- Muir, Ramsay (1922), *A Short History of the British Commonwealth*, Vol. I, George Philip & Son, Ltd., London.
- Parmele, Mary Platt (1898), *A Short History of England*, Charles Scribner's Sons, New York.
- Richards, Michael D. (2012), *Dünya Tarihinde Devrimler*, (çev. Gül Çağalı Güven), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Robbins, Helen (1928), "A Comparison of the Effects of the Black Death on the Economic Organization of France and England", *Journal of Political Economy*, Vol. 36, No. 4, pp. 447-479.
- Roberts, J.M. (2010), *Avrupa Tarihi*, (çev. Fethi Aytuna), İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Sander, Oral (2003), *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Sencer, Muzaffer (1990), "İnsan Hakları Açısından İngiliz Devrimi", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 23, S. 2, ss.3-21.
- Şenel, Alaeddin (2008), *Siyasal Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasi Düşünüş*, Bilim ve Sanat, Ankara.
- Tanilli, Server (2011), *Uygurluk Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Temperley, Gladys (1917), *Henry VII*, Constable and Company, London.
- Treharne, R. F. (1943), "The Significance of the Baronial Reform Movement, 1258-1267", *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 25, pp. 35-72.
- Vaughan, Robert (1840), *The History of England Under the House of Stuart, Including the Commonwealth*, Part I, Baldwin and Cradock, Paternoster Row, London.
- White, Reginald James (1967), *A Short History of England*, University Press, Cambridge.
- Wrong, George M.(1929), *Britain's History*, The Copp Clark Company, Toronto.
- Yurdoğlu, İhsan (1946), *İngiltere'nin Tarihi*, C. II, Ahmet Sait Oğlu Kitabevi, İstanbul.

